

แนวคิดทฤษฎีและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา เรื่องผลของการเรียนรู้ทางการเมือง ในระบบประชาธิปไตยของเยาวชนที่ผ่านการอบรมจากศูนย์เยาวชนตำบลบางดี อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง นั้นเป็นการศึกษาเรื่องการเรียนรู้ทางการเมือง (political learning) ในระบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการอบรมกล่อมเกลารวมถึงการเมือง (political socialization) ของแต่ละระบบ (Pye 1966 : 77) ดังนั้น เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจขอบข่ายของการศึกษาในเชิงทฤษฎี ซึ่งเป็นแม่บทของการศึกษานี้ จึงขอแนะนำความคิด วัฒนธรรมทางการเมือง กระบวนการอบรมกล่อมเกลารวมถึงการเมือง และการเรียนรู้ทางการเมือง รวมตลอดถึงผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาเสนอไว้อย่างสังเขปเป็นลำดับไป

วัฒนธรรมทางการเมือง

เนื่องจาก "วัฒนธรรมทางการเมือง (political culture) เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคมมนุษย์" (Pye 1966 : 77) จึงต้องพิจารณาคำว่า "วัฒนธรรม (culture) เสียก่อน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับ "วัฒนธรรมทางการเมือง" ในลำดับต่อไป

ความหมายของวัฒนธรรม

นักวิชาการทางสังคมศาสตร์ ให้ความหมายคำว่า "วัฒนธรรม" ไว้คล้ายคลึงกัน ดังต่อไปนี้

Victor Barnow (1963 : 5) ให้ความจำกัดความว่า

"...วัฒนธรรม หมายถึง วิธีชีวิต (way of life) ของกลุ่มคนซึ่งเป็นแบบแผนรวมทั้งหมดของวิธีชีวิต และเป็นแบบเดียวกัน หรือคล้าย ๆ กัน แบบแผนวิธีชีวิตเหล่านี้เป็นแบบแผนที่มีการเรียนรู้ และมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาศัยภาษาหรือการเลียนแบบ.."

อานนท์ อากาภิรม (2514 : 3,35) ได้สรุปว่า

"...วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีการพัฒนาอย่างสลับซับซ้อน ซึ่งรวมเอาความรู้ ความเชื่อ ศีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียมและบรรคานิสัย ความประเพณีอื่น ๆ บุคคลได้ไว้ในฐานะที่ตนเป็นสมาชิกคนหนึ่งแห่งสังคม.....และวัฒนธรรมจะมีลักษณะเด่น คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ เป็นมรดกตกทอดทางสังคม และเป็นวิธีชีวิต หรือเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต"

เมื่อวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควบคู่กับสังคม ฉะนั้นในการศึกษาสังคมมนุษย์ในด้าน เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง วัฒนธรรมจะเข้าไปมีส่วนร่วมสำคัญในฐานะที่เป็นปัจจัยตัวกำหนดที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อสิ่งเหล่านี้เสมอ

ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมือง

คำว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" นั้นนักรัฐศาสตร์หลายท่านให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกันกับความหมายที่ พาย (Pye 1966 : 104-105) ได้ให้ไว้ คือ

"...วัฒนธรรมทางการเมือง ก็คือ หัสนคติ ความเชื่อ ความรู้สึกเกี่ยวกับกระบวนการทางการเมือง สิ่งดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคลในระบบการเมือง ครอบคลุมทั้งอุดมการณ์ทางการเมือง และปทัสสถานในทางปฏิบัติของบุคคลในระบบการเมืองนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นรูปแบบรวมของมิติทางด้านจิตวิทยา และด้านความรู้สึกนึกคิดทางการเมือง.."

เบียร์และอุลัม (Beer and Ulam 1952 : 50) กล่าวว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นรูปแบบของทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อของบุคคลที่มีต่อกิจกรรมทางการเมือง ระบบการเมือง และต่อบทบาทของตัวเองในทางการเมือง"

จากความหมายของวัฒนธรรมทางการเมือง คือ ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ปทัสสถาน ในการปฏิบัติของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง บทบาททางการเมืองและส่วนอื่น ๆ ของระบบการเมืองในฐานะที่คนเป็นสมาชิกร่วมอยู่ด้วยในการเมืองนั้น พฤติกรรมทางการเมืองของระบบการเมืองเกิดขึ้นเนื่องจากวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการเมืองอันเป็นรากฐานของสังคมนั้น ๆ โดยเฉพาะส่วนประกอบเบื้องต้นของระบบการเมือง เช่น กฎหมาย รัฐธรรมนูญ รัฐสภา หรือระเบียบการบริหาร แต่แบบแผน วิถีชีวิตของคนในระบบการเมือง เช่น ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนทัศนคติต่าง ๆ ของระบบการเมืองนั้นมีความสำคัญยิ่ง สิ่งที่เป็นแบบแผนชีวิต ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนปทัสสถานในการปฏิบัติ (operating norm) เกี่ยวกับการเมืองของคนในสังคมแต่ละสังคม จะเป็นตัวกำหนดที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมือง ของคนในสังคม และทำให้ระบบการเมืองของแต่ละประเทศ แต่ละสังคมแตกต่างกัน สิ่งกำหนดเหล่านี้รวมเรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง

ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง

นพคุณ เมืองแวง ศราวุธ โยธินะ และสุกิจ เจริญรัตนกุล (2523: 116 อ้างจาก Almond and Verba) ได้จำแนกวัฒนธรรมทางการเมือง โดยชี้แนวทางการค้นหาความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคล ซึ่งวัดจากปัจจัย 4 ประการ ต่อไปนี้ คือ

1. บุคคลนั้นมีความรู้เกี่ยวกับชาติของเขาและเกี่ยวกับระบบการเมืองของเขา โดยทั่วไปอย่างไร ตลอดจนเขามีความรู้ลึกต่อลักษณะทั่ว ๆ ไปของระบบอย่างไร เขามีความคิดเห็นหรือการตัดสินใจว่าระบบอย่างนี้เป็นอย่างไร

2. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมือง และบทบาททางการเมืองของชนชั้นปกครองอย่างไร เขามีความรู้ลึกและมีความคิดเห็นต่อโครงสร้างบทบาทของ ผู้นำ และนโยบายของรัฐอย่างไร

3. บุคคลนั้นมีความรู้เกี่ยวกับการบริหารของรัฐอย่างไร มีความรู้เกี่ยวกับสถาบัน ตัวบุคคล และกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการบริหารนั้นอย่างไร และมี

ความรู้สึก ความคิดเห็นต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างไร

ปัจจัยทั้ง 4 ประการนี้ พลศักดิ์ จิร โกรศิริ (2524 : 35, 36, อ้างจาก Almond and Verba) นำมาใช้วัดความโน้มเอียงทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อการเมืองว่าเป็นแบบใด แล้วเขาได้สรุปความแตกต่างของความโน้มเอียงที่มีต่อระบบการเมือง และสามารถกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคัมแคม (Parochial political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมือง ไม่รับรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของสถาบันการเมือง รวมทั้งไม่คิดว่าตนเองจะมีส่วนร่วมหรือมีบทบาทในทางการเมือง

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบโพรพ้า (Subject political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีลักษณะยอมรับอำนาจของรัฐบาล มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองทั่ว ๆ ไป แต่ไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกระบวนการทางการเมือง และไม่มีความรู้สึกว่าตนเองอยู่ในฐานะที่มีความหมายหรือมีอิทธิพลต่อการเมือง

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามีส่วนร่วม (Participant political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่เข้าใจในระบบการเมืองทั่ว ๆ ไป มีการรับรู้ต่อโครงสร้างทางการเมืองและการบริหาร ตลอดจนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความรู้สึกว่าเขาสามารถมีอิทธิพลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้

นอกจากวัฒนธรรมทางการเมืองจะแบ่งออกเป็น 3 ประเภทตามที่แอลมอนด์และเวอร์บา แบ่งแล้ว ยังมีการแบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 2 ประเภท โดยยึดถือเอาระบบการเมืองที่นิยมใช้อยู่ในประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่ในปัจจุบันซึ่งมีอยู่ 2 ระบบคือ "ระบบประชาธิปไตย และระบบเผด็จการ" (Jarol 1975 : 65) และพิจารณาจากผลงานการวิจัยของนักรัฐศาสตร์ และนักวิชาการทั้งหลายที่นิยมศึกษากัน "จะมีการศึกษาลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมือง โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ลักษณะ" (พลศักดิ์ จิร-โกรศิริ 2521 : 36)

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย
2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ

สำหรับในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเฉพาะการเรียนรู้วัฒนธรรม
ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเท่านั้น

วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย

จากกรอบความหมายของวัฒนธรรม วัฒนธรรมทางการเมือง และประเภทของ
วัฒนธรรมทางการเมืองข้างต้นนั้น เมื่อนำมาพิจารณาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย
ว่ามีลักษณะอย่างไร พลศกดิ์ จิรโกศิริ (2524 : 40) ได้สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า อย่าง
น้อยที่สุดผลงานวิจัยก็ได้แสดงให้เห็นว่า คนไทยส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมืองทั้ง
แบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมผสานนี้ ทำให้เรา
พอนำมาอธิบายสภาพเหตุการณ์ทางการเมืองโดยทั่วไปที่เกิดขึ้นได้ไม่มากนักน้อย อย่างเช่น
เราจะเห็นว่าปริมาณ ขนาด และรูปแบบของการเข้ามีส่วนร่วมในการเดินขบวน มักมีความ
ไม่แน่นอนเป็นอันมาก กล่าวคือ บางครั้งก็นั่งเฉยทางการเมือง บางทีก็มีการเข้าร่วม
ทางการเมืองมาก จึงเอาแน่นอนอะไรไม่ได้ ยิ่งกว่านั้นผลจากการมีความรู้ความเข้าใจ
หรือการรับรู้ การมีความรู้สึกต่อการประเมินค่าทางการเมืองที่มีความแตกต่างกัน ทำให้
ระบบการเมือง ยากแก่การรักษาระบบให้คงทนอยู่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาระบบ
การปกครองแบบ ประชาธิปไตยให้อยู่รอดอย่างมีเสถียรภาพ กล่าวคือ แม้แต่บุคคลคนเดียว
ก็ยังมีควมสับสนในวิถีชีวิตแห่งการปฏิบัติและด้วยการผสมผสานทางวัฒนธรรมทางการเมือง
ทั้งสองแบบนี้ไปวัน ๆ เข้าบุคคลจะไม่สามารถแยกแยะว่าอะไรเป็นการปฏิบัติแบบประชาธิปไตย
และอะไรเป็นแบบเผด็จการ เช่น ในขณะที่ตนเองกล่าวว่ารักประชาธิปไตยยิ่งชีวิต แต่ใน
ขณะเดียวกันก็ไม่ชอบให้ใครมาขัดแย้งกับความคิดเห็นของเขา ดังนั้นถ้าดูจากผลการวิจัยก็
สามารถแน่ใจได้ว่า คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจถ่องแท้ถึงอุดมคติ ระบบการปกครองและ
วิถีชีวิตทั้งแบบประชาธิปไตย และแบบเผด็จการ สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรมาช้านาน จึง
ยังยึดถือระเบียบประเพณี เป็นหลักในการดำเนินชีวิตอยู่อย่างเหนียวแน่น การเปลี่ยนแปลง
ในด้านทัศนคติ ประเพณีและความเป็นอยู่ของชาวไทยยังนับว่ามีอยู่น้อยมาก หรือมีปรากฏ
บ้างก็ยังไม่อยู่ในวงแคบไม่แพร่หลาย ตรงกันข้ามการอาศัยสัมพันธภาพแบบสายโลหิต และ
มิตรสหายเป็นเครื่องกำหนดความสัมพันธ์ การเป็นคนเชื่อถือในโชคลางของขลัง เพราะมี
ความจำเป็นต้องพึ่งธรรมชาติ ซึ่งตนไม่สามารถควบคุมได้ การไม่สามารถใช้ความคิดและ

ความเข้าใจในสิ่งที่ยุ่งยาก การถือฐานะเป็นของสำคัญกว่าความซื่อสัตย์ และความสามารถ และมีความรักในถิ่นที่อยู่ ไม่ชอบโยกย้าย ยังเป็นค่านิยมที่มีอยู่อย่างแพร่หลาย เราจะเห็นว่าสังคมไทยเป็นตัวหล่อหลอมบุคลิกภาพของคนไทยให้เป็นเช่นนั้น กล่าวคือ สังคมจะทำการอบรมกล่อมเกล่าให้สมาชิกมีลักษณะเป็นทั้งแบบประชาธิปไตยและเผด็จการในเวลาเดียวกัน หรือสามารถกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า คนไทยได้เรียนรู้ลักษณะประชาธิปไตยและเผด็จการจากสังคมไทยนั่นเอง ดังนั้นสังคมเป็นอย่างไรคนไทยก็เป็นอย่างนั้น เมื่อคนไทยมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมผสานอย่างนี้ ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย จึงยังคงต้องพันผ้าอุปสรรคนานาประการอย่างแน่นอน การที่บอกว่าประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ๆ นั้น" ควรจะเปลี่ยนเป็นว่าประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ไม่ใช่ เผด็จการก็ไม่เชิง จะถูกต้องตามความเป็นจริงมากกว่า

ประชาธิปไตย

ในการพิจารณาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น นอกจากกรอบความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองแล้ว ในเชิงปฏิบัติการคำว่า "ประชาธิปไตย" ก็มีความสับสนอยู่ไม่น้อย เพื่อประโยชน์ในการศึกษาจึงขอกล่าวถึงความหมายของประชาธิปไตยและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ไว้เป็นฐานในการพิจารณาศึกษาในเรื่องนี้

ความหมายของประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย (democracy) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ว่า demo แปลว่า "ประชาชน" กับ kratein ซึ่งแปลว่า "การปกครอง" (ชัยอนันต์ สมุทวณิช : 2) สำหรับในภาษาไทย คำว่า "ประชาธิปไตย" อาจแยกได้ 2 คำ คือ "ประชา" หมายถึงประชาชน กับ "อธิปไตย" หมายถึง "อำนาจสูงสุดของแผ่นดิน" เมื่อนำเอาคำทั้งสองคำนี้รวมเข้าด้วยกันจะหมายถึงการปกครองที่อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน (บรรพต วีระลัยสุรพล ราชภัฏวาริชย์ และบวร ประพศิตี 2522 : 65) และนักรัฐศาสตร์หลายคนได้ให้ความหมายของคำว่าประชาธิปไตย ไว้ที่น่าสนใจ ดังเช่น กมล สมวิเชียร (2516 : 10-8 อ้างจาก Aristotle) ได้ให้ความหมายไว้ว่า

"...ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองแบบหนึ่งที่ประชาชนทั้งหมดเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครอง ด้วยการประชุมร่วมกัน พิจารณาตัดสินปัญหาาร่วมกันและ

หากการเลือกเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานของรัฐโดยตรงหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ในมือของประชาชนนั่นเอง.."

ประธานาธิบดีลินคอล์น ได้นิยามการปกครองประชาธิปไตยไว้ชัดเจนว่า เป็นการปกครองโดยประชาชน ของประชาชน และเพื่อประชาชน ดาห์ล (Dahl 1965 : 8) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า "ประชาธิปไตยเป็นระบบการเมืองซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหาอย่างกว้างขวาง" จรูญ สุภาพ (2513 : 65) ได้ให้ความหมายว่า "ประชาธิปไตย เป็นระบบการเมืองการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ โดยเสมอภาคกัน" เป็นต้น

บรรพต วีระชัย สุรพล ราชภัฏทาร์กซ์ และบวร ประพฤตติ (2522 : 65) ได้รวบรวมคำนิยามของประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นระบบการเมืองการปกครองไว้ 7 ประการ คือ

1. การปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน
2. การปกครองซึ่งรัฐบาลมีอำนาจจำกัด
3. การปกครองโดยเสียงของคนส่วนมาก โดยไม่ละเมิดสิทธิของคนส่วนน้อย หรือคนที่มีเสียงน้อยในสังคม
4. การปกครองโดยหลักนิติธรรม
5. การปกครองที่ถือว่าเสียงของประชาชนเป็นเสียงสวรรค์
6. การปกครองซึ่งเน้นในเรื่องความเสมอภาค โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนเป็นผู้นำโดยทัดเทียมกันได้
7. การปกครองที่เจริญรอยตามพุทธสุภาษิตที่ว่า "ปชาสุข มหคตม"

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

วิสุทธิ โหติแทน (2524 : 159-160 อ้างจาก Almond and Verba) ได้เสนอลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ว่า

"วัฒนธรรมที่สอดคล้องกับประชาธิปไตย นอกจากจะมีลักษณะของการมีส่วนร่วม (participant political culture) สูงแล้ว ยังต้องมีความผสมกลมกลืน

ในสังคมนี้นั้นระหว่างกลุ่มที่มีวัฒนธรรมของการเมืองแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างและ
 ธารงไว้ซึ่งดุลยภาพของพลังและกลไกทางการเมืองประชาธิปไตย แต่ที่สำคัญ
 คือ กลุ่มคนส่วนใหญ่จำเป็นต้องมีความสำนึกในความสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทาง
 การเมือง และพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกระตือรือร้น และ
 ตามช่องทางที่เหมาะสม ซึ่งเป็นลักษณะที่เรียกว่า "civic culture"

Civic culture ตามความคิดของแอลมอนด์และเวอ์บา นั้น ถือว่าเป็นส่วน
 ผสมของทัศนคติ ความเชื่อ 2 อย่างควบคู่กันไป คือการเคารพเชื่อฟังและยอมรับในอำนาจ
 การปกครองนั้นอย่างหนึ่ง กับความเป็นอิสระอีกอย่างหนึ่ง ซึ่ง ซัยอนันต์ สมุทวณิช (2523:
 85) ได้อธิบายว่า

"...พลเมืองที่เป็นประชาธิปไตยในอุดมคติ ได้แก่ ผู้ที่เชื่อมั่นในความชอบ
 ธรรม ความสามารถ และความตั้งใจดีของผู้ปกครองประเทศ แต่ในขณะที่เข
 าก็ยังมีความเชื่อมั่นว่า เขามีสิทธิและความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม มีเสียงมี
 อิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของรัฐบาล ลักษณะด้านแรกของทัศนคติดังกล่าว คือ
 ความสามารถในการเป็นพลเมืองผู้มีส่วนร่วมในการปกครอง ดังนั้น Civic
 culture คือ ลักษณะรวมของความโน้มเอียงทางการเมืองสองอย่างที่อยู่ใน
 บุคคลคนเดียวกันคือ ความสามารถที่จะเป็นผู้ผู้ได้การปกครองที่ดีและความ
 สามารถในการเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี... ฉะนั้น Civic
 culture มีผลทำให้ระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือมีส่วนช่วยสนับสนุน
 ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ให้ดำเนินไปได้ คงอยู่ได้ (ตามลักษณะ
 ความสัมพันธ์ดังนี้)

วิสุทธิ โหสิทธิ์ (2524 : 160) ได้สรุปลักษณะของ Civic culture อันเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยว่า ต้องมีลักษณะดังนี้

1. ความมีเหตุผล
2. การเข้าร่วมในการเมืองอย่างกระตือรือร้น
3. การมีความรู้ในเรื่องการเมือง
4. การสำนึกในความสามารถทางการเมืองของตน
5. การตัดสินใจใด ๆ จำต้องใคร่ครวญอย่างรอบคอบ โดยการประเมินจากพยานและหลักฐาน และการตรวจสอบเปรียบเทียบที่จะเลือกตัดสินใจในทางเลือกที่มีอยู่หลายทาง

จากการศึกษาพิจารณาของนักรัฐศาสตร์ที่ผ่านมา ทินตันท์ นาคะตะ (2517 : 16-18) ได้รวบรวมและสรุปลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ดังต่อไปนี้

1. จะต้องมึจิตใจสนับสนุนหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ มีความต้องการปกครองแบบนี้มากกว่าแบบอื่น รวมทั้งจะต้องเห็นด้วยกับหลักการปกครองแบบนี้ที่ว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

2. จะต้องมีความเชื่อและยึดมั่นในคุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคล รวมทั้งรู้จักเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นในการพูด การเขียน การแสดงความคิดเห็น และการแสดงออก แม้ว่าสิ่งนั้นจะขัดแย้งกับความคิดเห็นของตนก็ตาม คนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตยจะต้องยอมรับหรือมีความอดกลั้นในเรื่องความแตกต่างในการประพฤติปฏิบัติของผู้อื่น คราวใดที่บุคคลนั้นไม่ละเมิดศีลธรรมและสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

3. จะต้องเคารพในกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย คือใช้วิธีตัดสินใจปัญหาด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามจากทุกฝ่าย ขณะเดียวกันก็ให้ความคุ้มครองสิทธิของฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อย เพื่อประกันว่าการแก้ไขปัญหาเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนส่วนรวม และให้เป็นไปตามหลักที่ว่า แต่ละคนมีสิทธิและเสียงเท่ากันส่วนบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับเสียงข้างมากจะถือว่าเป็นฝ่ายตรงกันข้าม หรือจะขจัดออกจากสังคมไม่ได้ นอกจากนั้นยังรวมถึงการปฏิบัติกันอย่างยุติธรรมตามกฎหมายอีกด้วย

4. จะต้องสนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง โดยคิด

ตามข่าวสารของบ้านเมือง สนทนาถึงปัญหาของบ้านเมืองกับผู้อื่น และพยายามจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือในการกำหนดนโยบายของทางราชการ

5. จะต้องมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นต้นว่าปฏิบัติตามกฎหมายและการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ยิ่งกว่านั้นยังต้องมีความเชื่อว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองของตนจะได้ผล

6. จะต้องมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจในผู้อื่น และมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่หรือสถาบันของทางราชการ สิ่งนี้จำเป็นที่มีความจำเป็นต่อความสำเร็จของการปกครองแบบประชาธิปไตยอยู่น้อย เพราะการเมืองเป็นเรื่องของความร่วมมือร่วมใจกัน แม้จะมีความขัดแย้งกันอยู่ก็ตาม ความสำเร็จของการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ส่วนหนึ่งต้องอาศัยมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

7. จะต้องรู้จักการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล และในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติงานของทางราชการ เพราะถ้าปล่อยให้ข้าราชการทำอะไรก็ได้โดยไม่มีการคัดค้าน ควบคุม และตรวจสอบแล้ว อาจทำให้เหลืออำนาจได้ง่าย

วิท (Wit 1953:112-121) ได้ให้ความเห็นสรุปได้ว่า ค่านิยมประชาธิปไตยนั้นอย่างน้อยที่สุดมี 4 ประการ คือ

1. การมีทัศนคติที่แต่ละคนมีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นการมองโลกในแง่ดี โดยมาจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์สามารถเอาชนะสิ่งแวดล้อมได้

2. มีทัศนคติที่ว่ารัฐบาลเป็นเครื่องมือของสังคม กล่าวคือ รัฐบาลสามารถสนองความต้องการของแต่ละคนได้ การเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็น

3. มีทัศนคติความเชื่อที่ว่า สิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ติดมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์

4. มีทัศนคติที่ว่าประชาชนสามารถล้มรัฐบาลได้ ถ้ารัฐบาลกระทำตนเป็นนายประชาชนและไม่ทำตามความประสงค์ของประชาชน

ชยอนันต์ สมุทวณิช (2520 : 24) กล่าวว่า วิธีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยนี้ เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพที่เป็นประชาธิปไตย (democratic personality) โดยตรง ผู้ที่มีบุคลิกภาพที่เป็นประชาธิปไตยได้แก่บุคคลซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง ไม่ยินยอมตามความคิดเห็นของผู้อื่น เว้นเสียแต่ว่าจะถูกงูใจให้คล้อยตามได้ว่าความเห็นนั้นมีเหตุผลควรจะเชื่อถือ
2. เป็นคนที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ ใค้ง่าย
3. มีความรับผิดชอบ ถูกพันในสิ่งที่เขาได้ตัดสินใจกระทำลงไป
4. ไม่มีอคติต่อผู้ที่มีความแตกต่างจากตน เช่น ศาสนาอื่น เชื้อชาติอื่น
5. คิดถึงบุคคลอื่นในฐานะที่ตน ๆ นั้นเป็นตัวของเขาเอง ไม่ใช่ไปจับประเภทเขา เช่น ไปเรียกเขาว่า "หัวรุนแรง" หรือ "พวกฝ่ายซ้าย" โดยไม่มีเหตุผล
6. มองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ มีศรัทธาและความหวังต่อชีวิต
7. ไม่ยอมก้มหัวให้ผู้ยิ่งใหญ่ง่าย ๆ แม้ว่าจะยอมรับอำนาจ แต่อำนาจนั้นต้องมีเหตุผล หรือมีความชอบธรรม

จากอุดมการณ์ หลักการ วิธีการ และความมุ่งหมายของการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่กล่าวมาหลาย ๆ ทัศนะข้างต้นแล้วนั้น สามารถสรุปลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้ดังนี้

1. จะต้องมึจิตใจที่ต้องการปกครองแบบประชาธิปไตย
2. จะต้องยึดมั่นในความสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล
3. จะต้องเชื่อมั่นในความสามารถของบุคคล
4. จะต้องเคารพในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น
5. จะต้องยึดถือในกติกายของการปกครองระบอบประชาธิปไตย
6. จะต้องมีความเชื่อมั่นในความเสมอภาคของมนุษย์
7. จะต้องมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจผู้อื่น
8. จะต้องรู้จักการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล
9. จะต้องสนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง
10. จะต้องมีความสำนึกในหน้าที่ของตนและมีความเชื่อมั่นในตนเอง
11. จะต้องมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่และสถาบันราชการ
12. จะต้องเชื่อว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง เป็นหน้าที่ของทุกคน

กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง

การที่ประชาชนในแต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองในลักษณะใดนั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง (political socialization) หรือกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งมีองค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง และการอบรมกล่อมเกลานี้ เกิดขึ้นตลอดชีวิต ตลอดวัยที่ยังอยู่ในสภาพแวดล้อมของสังคมมนุษย์ ซึ่งโรเซนแบม (Rosenbaum 1975 : 12-13) ได้กล่าวเอาไว้ว่า

"... สิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง คือ การอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง และความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคลได้รับการก่อรูปแบบขึ้นโดยปัจเจกบุคคลและสถาบันที่มีอำนาจ ซึ่งมีอิทธิพลต่อบุคคลในระยะแรกเริ่มของชีวิต ตลอดชีวิต ในระดับต่าง ๆ กัน"

ในการถ่ายทอดแบบแผนของความเชื่อ ที่ศนคติ และพฤติกรรมทางการเมืองดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ (learning) ของคนรุ่นหนึ่งจากคนอีกรุ่นหนึ่ง หรือเป็นการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ เพื่อหาตนให้สอดคล้องกับคนรุ่นเก่าซึ่งเป็นคนหมู่มากในสังคมนั้น นักรัฐศาสตร์ได้ศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้ (learning process) ดังกล่าวไว้เป็นอย่างดี และเนื่องจากกระบวนการดังกล่าวเป็นกรอบความคิดหลักในการศึกษาเรื่องนี้ จึงจะนำหลักการดังกล่าว เสนอไว้ค่อนข้างละเอียด

การเรียนรู้

มนุษย์นั้นเริ่มแต่คลอดอยู่รอดเป็นทารก ซึ่งถือว่าเป็นสภาพบุคคลแล้ว ต้องเกิดการเรียนรู้ (จิตติ ติงศภัทย์ 2520 : 2-3) การเรียนรู้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคล (ประสาร ทิพย์ธารา 2520 : 22) พฤติกรรมของบุคคลจะเป็นเช่นไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับ การเรียนรู้ที่บุคคลได้รับผ่านมานในอดีต ทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อม ซึ่งหมายความว่า บุคคลก่อนหน้าที่จะเกิดการเรียนรู้อะไรเลย (วชิชัย จานงค์ 2521: 6-7) กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ยุ่งยากซับซ้อน เพราะการเรียนรู้ต้องประกอบด้วยสภาพทางจิตใจ และร่างกายที่พร้อมจะรับความรู้ ความคิด หรือสิ่งใหม่ ๆ ความสามารถ ที่จะรับได้

จึงไม่เท่ากัน (วุฒิชัย จำนวนค์ : 109-110) เพราะมีกรรมพันธุ์และสิ่งแวดล้อมไม่เหมือนกัน (ประสาร ทิพย์ธารา 2520 : 49)

ในสังคมโดยทั่วไป มนุษย์แต่ละคนต่างเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มนุษย์ในสังคมต่างมีความสัมพันธ์กัน นับตั้งแต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไปจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม หรือระหว่างองค์การ การเรียนรู้ทางสังคมเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ การเรียนรู้ทางสังคมของมนุษย์จะเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหนเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลและสังคมแวดล้อมที่เขาดำรงอยู่เป็นสำคัญ

กระบวนการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนในการยอมรับความคิดหรือสิ่งใหม่ไปใช้ ซึ่งพบว่า การยอมรับเป็นกระบวนการทางด้านจิต (mental process) ที่ยุ่งยากสลับซับซ้อนต่อเนื่องกันเป็นระยะ ๆ คือ รับรู้ สนใจ ไตร่ตรอง ทดลองปฏิบัติและยอมรับปฏิบัติ (มาลีธรรมลิขิตกุล 2517 : 50-51) ดังต่อไปนี้

ระยะที่หนึ่ง ระยะรับรู้ (awareness) เป็นระยะแรกของกระบวนการ คือ ได้รู้สิ่งใหม่ ๆ เหล่านั้นด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งจากประสาทสัมผัส (sensory organs) เป็นระยะแรกของกระบวนการ คือ ได้รู้สิ่งใหม่ ๆ เหล่านั้นด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ ได้ยิน ได้เห็น ได้สัมผัส ได้รู้เรื่องราวต่าง ๆ เป็นต้น

ระยะที่สอง ระยะสนใจตื่นตัว (interest) เป็นระยะที่ต่อเนื่องมาจากกระษะรับรู้ คือ มีความสนใจในสิ่งที่ได้รับรู้ เมื่อมีความสนใจแล้วก็จะเกิดกระบวนการทางสมองต่อไปอีกหลายอย่าง ที่สำคัญ คือหาข้อมูลเพิ่มเติมเติมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจมากขึ้นจนพอใจ โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การกรองข่าวและสิ่งที่รู้มาจนพอใจ ก็เริ่มไปสู่ระยะที่สาม

ระยะที่สาม ระยะไตร่ตรองตัดสินใจ (evaluation, decision to try) เมื่อมีความสนใจและได้ศึกษาข้อมูลจนพอใจแล้ว จะเข้ามาอยู่ในระยะไตร่ตรองพิจารณาจะเอาความรู้หรือสิ่งใหม่ ๆ เหล่านั้นไปใช้ เช่น จะใช้ดีไหม จะเหมาะสมไหม ถ้าใช้แล้วเกิดปัญหาจะทำอย่างไร เป็นต้น ในระยะนี้อาจจะหาข้อมูลเพิ่มเติมอีกก็ได้ เช่น ถามเพื่อนหรือผู้เคยมีประสบการณ์มาแล้วศึกษาวิธีแก้ไข คิดพิจารณาหาทางได้ทางเสีย จนกระทั่งมีความเข้าใจพอสมควรหรือดีพอแล้วก็จะเริ่มเข้าระยะการทดลองปฏิบัติต่อไป ในระยะนี้บาง

คนอาจใช้เวลาาน คือ ยังตัดสินใจไม่ถูก อยู่ในลักษณะลังเลใจ ในขั้นนี้จึงเป็นขั้นชอบหรือไม่ชอบ มีทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งต่าง ๆ

ระยะที่สี่ การทดลองปฏิบัติ (trial implementation) เมื่อใคร่ทรงจนดีพอแล้ว ก็จะนำเอาความรู้หรือสิ่งใหม่ทดลองใช้ ถ้าไม่ได้ผลดีก็จะเลิกใช้ แต่ยังมีความมั่นใจอยู่อีก ก็จะมีการใคร่ทรงและทดลองใหม่ อาจพยายามหาสิ่งลักษณะเดียวกัน แต่มีคุณภาพดีกว่ามาใช้ เพื่อจะให้ได้ผลดีในทางปฏิบัติต่อไป

ระยะที่ห้า การยอมรับไปปฏิบัติจนเป็นนิสัย (adoption) เมื่อทดลองได้ผลแล้ว และเป็นที่พอใจก็จะนำมาใช้ปฏิบัติจนติดเป็นนิสัย ความคิดหรือสิ่งใหม่ ๆ ทั้งหลายที่คนเราได้ยอมรับและปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นเวลานานจนเกิดความเคยชิน อาจกลายเป็นความเชื่อ คือ เชื่อว่าความคิดหรือสิ่งใหม่ ๆ จำเป็นต้องมี จำเป็นต้องใช้

จะเห็นว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างมีกระบวนการ ในทำนองเดียวกัน การเรียนรู้ทางการเมืองก็มีลำดับขั้นเหมือนการเรียนรู้ทั่วไป เพราะการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นส่วน หนึ่งของการเรียนรู้ทางสังคม และการเรียนรู้ทางสังคมก็เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ด้วย

ตัวการ (agents) ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมือง (agents of political socialization) นั้น อาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ (Dawson and Prewitt 1969 : 99-100)

ก. กลุ่มปฐมภูมิ

ข. กลุ่มทุติยภูมิ

กลุ่มปฐมภูมิ (primary groups) ได้แก่ ครอบครัว ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานในการสร้างวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางการเมือง ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

กลุ่มทุติยภูมิ (secondary groups) แบ่งออกได้หลายพวก เช่น โรงเรียน กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ และสื่อมวลชน เป็นต้น

1. โรงเรียน (schools) เป็นสถานที่ถ่ายทอดการเรียนรู้ทางการเมือง ทั้งทางตรง และทางอ้อม เป็นตัวถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองที่สำคัญ โดยก่อให้เกิดความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมทางการเมือง การนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองได้ ทำให้คนมีความรอบรู้ มีความสนใจและความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ

2. กลุ่มเพื่อน (peer groups) เป็นกลุ่มที่มีสถานภาพใกล้เคียงกัน ผูกพันใกล้ชิดกันมาก ซึ่งจะไม่ก่อให้เกิดแรงจูงใจหรือแรงผลักดันที่มีต่อการเมืองในกลุ่มเพื่อน

3. กลุ่มอาชีพ (professional groups) เป็นกลุ่มอาชีพการงาน และเป็นองค์การที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ คนจะเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มใดขึ้นอยู่กับความรู้สึกในการประเมินค่าการกระทำ และจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ๆ ขณะเดียวกันเขาก็ประเมินค่าของการกระทำของเขาด้วยว่าจะมีบทบาทต่อกลุ่มนั้นเพียงใด เมื่อคนเข้ามารวมอยู่กลุ่มเดียวกัน การถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ทัศนคติและพฤติกรรม ก็ย่อมเกิดขึ้นได้ในกลุ่มอาชีพส่วนใหญ่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางอ้อมมากกว่าทางตรง

4. สื่อมวลชน (mass media) เป็นตัวการที่สำคัญมากอีกตัวหนึ่งในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นการเสนอข่าวสาร เหตุการณ์ในทางการเมือง ซึ่งปะทะกับบุคคลในสังคมอยู่ตลอดเวลา

การเรียนรู้ทางการเมือง

ในลักษณะที่เฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น นักรัฐศาสตร์ได้ให้ความหมาย การเรียนรู้ทางการเมือง ไว้ดังต่อไปนี้ อัลมอนด์ และเพาเวลล์ (Almond and Powell 1966: 64-72) กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึง กระบวนการที่นำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน ซึ่งหมายความว่า การเรียนรู้ทางการเมืองจะต้องเป็นกระบวนการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองเอาไว้

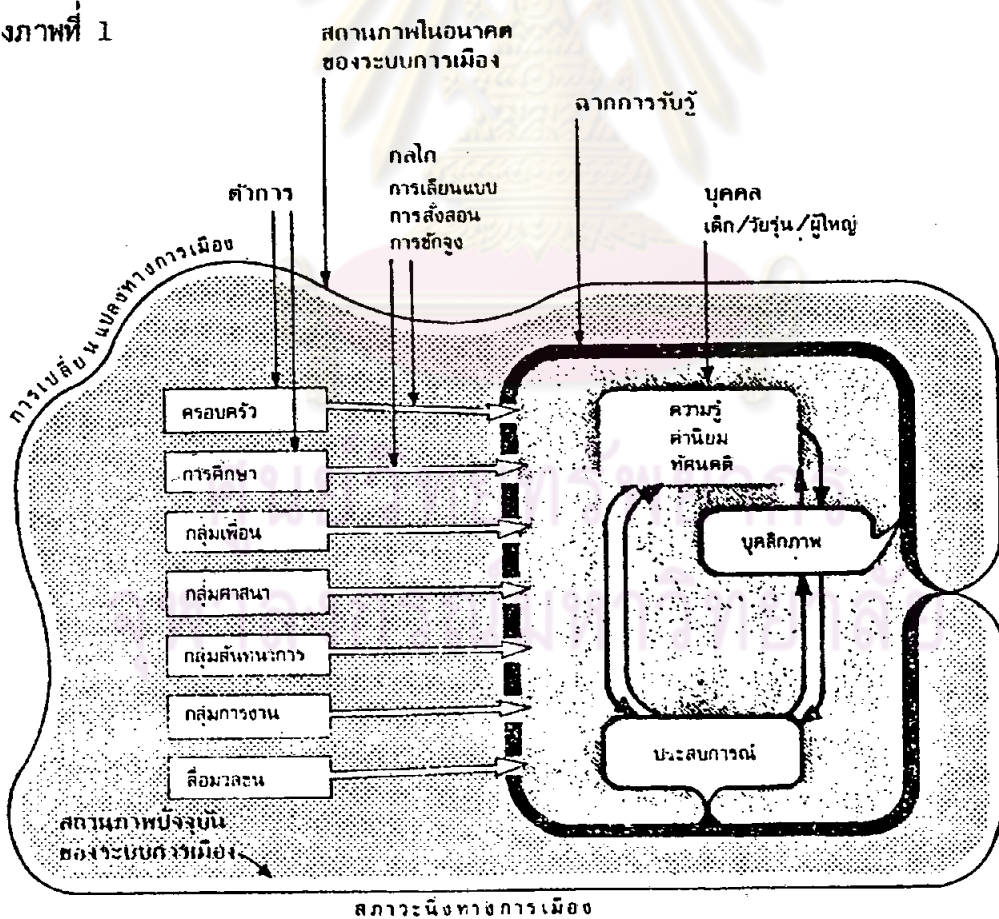
แมนไฮม์ (Manheim 1975 : 48) ให้ความหมายของการเรียนรู้ทางการเมืองว่าเป็นกระบวนการได้ความรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการเมือง เป็นการรู้ถึงสิ่งที่ตกทอดทางสังคม ซึ่งเริ่มตั้งแต่ระยะเริ่มต้นในครอบครัว และต่อเนื่องมาในสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันทางศาสนา โรงเรียน กลุ่มทำงาน (work groups) สมาคมอาสาสมัคร (voluntary association) สื่อมวลชน พรรคการเมือง หรือสถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล (Hiessman 1966 : 64) นั่นคือการเรียนรู้ทางการเมืองจะต้องเกิดขึ้นอย่างมีขั้นตอน เป็นกระบวนการและจะมีการติดต่อกันตั้งแต่เกิดจนตายโดยต่อเนื่องกันตลอด การเรียนรู้ทางการเมืองส่วนหนึ่งจะเป็น เรื่องของระบบการศึกษาที่ให้แก่บุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการของชนชั้นนำ ประชาชนจะมีทัศนคติ ค่านิยม และบุคลิกภาพเป็นอย่างไรนั้นก็ขึ้นกับนโยบายทางการศึกษาว่ามีอยู่อย่างไร (Apter 1966 : 145) เพราะ

จะเน้นด้านนโยบายการศึกษามุ่งไปทางใด การเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคลก็จะมุ่งไปทางนั้นด้วย

ริช และอาทอฟ (Rush and Athoff 1971 : 16) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมืองว่าเป็น

"...กระบวนการที่ปัจเจกบุคคลรับรู้ว่าคุณเองอยู่ในระบบการเมือง และมีปฏิกริยาต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง กระบวนการอันนี้เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ และรวมถึงกระบวนการปฏิสัมพันธ์ของบุคลิกภาพและประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล"

นอกจากนี้ ริช และอาทอฟ (Rush and Athoff 1971 : 22) ได้เสนอตัวแบบ (model) เพื่อให้เห็นว่า การเรียนรู้ทางการเมืองจะเกิดขึ้นกับบุคคลในสังคมต่าง ๆ ดังภาพที่ 1

ที่มา : (Rush and Athoff 1971 : 22)

ภาพที่ 1 ตัวแบบการอบรมกลม่อมเกลตาทางการเมือง

จากตัวแบบการเรียนรู้ทางการเมืองของสังคมในภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่าแต่ละคนในสังคมบุคคลคนนั้นถูกห้อมล้อมด้วยบรรยากาศทางการเมืองของสังคม ซึ่งเป็นลักษณะต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อบุคคลทั้งสิ้น โดยที่ในสภาพแวดล้อมภายนอกนั้นมีหน่วยต่าง ๆ ที่เป็นตัวการเรียนรู้ทางการเมืองซึ่งผ่านเข้าไปทางฉากรับรู้ (perceptual screen) ของแต่ละบุคคล ตัวการเหล่านี้ได้แก่ครอบครัว การศึกษา กลุ่มเพื่อน กลุ่มสันตนาการ กลุ่มแรงงาน และสื่อมวลชน และจากภาพดังกล่าวจะเห็นว่า สิ่งที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของบุคคลส่วนมากได้แก่ ประสบการณ์ ความรู้ ค่านิยม และทัศนคติ ซึ่งตัวประกอบเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ต่อกัน

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมืองอีกมากมาย เช่น อีสตัน และเดนนิส (Easton and Dennis 1969 : 7) กรีนสไตน์ (Greenstein 1966 : 55) วิสเบิร์ก (Weisberg 1974 : 88) ซีเกิล (Sigel 1966 : 13) อุษนิย์ ฉัตรานนท์ (2517 : 87) โดยทั่วไปนั้น ยอมรับว่า การเรียนรู้ทางการเมืองมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นแรก คือขั้นมูลฐานที่เรียกว่า กระบวนการเรียนรู้ในขั้นมูลฐาน (basic socialization process) เป็นช่วงที่ทารกได้รับการฝึกให้เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งเป็นช่วงที่จะเรียนรู้ถึงทัศนคติ ค่านิยม ทักษะ และความชำนาญ ความสัมพันธ์ของบทบาทต่าง ๆ ของบุคคล ความรู้พื้นฐาน และวัฒนธรรม ตลอดจนลักษณะของสังคม อาจเรียกได้ว่าเป็นระดับแห่งการเรียนรู้ที่ชัดเจน (manifest level)

ขั้นที่สอง คือ ขั้นสะสมความรู้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้อย่างแฝงเร้น (latent level) เป็นขั้นที่มีความรู้ต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้มานั้นสะสมเพิ่มพูนเป็นประสบการณ์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อจิตใต้สำนึกที่ไปกำหนดบุคลิกภาพมูลฐานของบุคคลใดบุคคลหนึ่งขึ้น ในระดับนี้เองที่บุคคลจะมีจิตสำนึกว่าตนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือที่เรียกกันว่า "เอกลักษณ์" (identity) พร้อมมูลด้วยวุฒิภาวะ (mature) อาทิเช่น การระบายออกผ่านทางอารมณ์ ความรู้ที่ฝังแน่นอยู่ในความทรงจำ มีความเข้าใจต่าง ๆ เป็นต้น ในขั้นนี้บทบาทของครอบครัวและสถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียนจะเป็นตัวปลูกฝังได้มาก

ขั้นที่สาม เป็นขั้นที่บุคคลได้รับการเรียนรู้ทางการเมืองจากการพัฒนาความรู้ที่บุคคลมีอยู่ ขยายขอบเขตกว้างออกไปอีก เริ่มมีความรู้สึกต่อโลกการเมืองรอบ ๆ ตัวเขา

ได้รู้ และมีทัศนะ รวมทั้งเข้าใจในเหตุการณ์ต่าง ๆ ทางการเมืองอีกด้วย ในขั้นนี้บทบาทของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในทางสังคม เช่น กลุ่ม หรือองค์การต่าง ๆ ในทางสังคม สื่อมวลชน เป็นต้น จะเริ่มมีบทบาทสูงขึ้น

ขั้นสุดท้าย เป็นขั้นที่บุคคลผ่านขั้นการเป็นสมาชิกการเมืองที่ยังไม่มีบทบาททางการเมืองโดยตรง นอกจากเริ่มรู้และเข้าใจเท่านั้น มาเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมทางการเมืองหรือมีความรู้และความเข้าใจลึกซึ้งมากขึ้น คือ สามารถแยกแยะลักษณะและเอกภาพของสถาบันทางการเมืองได้ ทำให้มีทัศนคติและบุคลิกภาพทางการเมืองที่ชัดเจนและถาวรกว่าเดิม รวมทั้งสามารถปรับตนเองให้เข้ากับวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคม หรือมีสิ่งที่ยาเรียกว่า "การเมืองชาติ" (national polity) หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น "กระบวนการสรรหาทางการเมือง" (the process of political recruitment)

จากขั้นตอนนี้ พายเองย้ำว่า การเรียนรู้ดังกล่าวมีอิทธิพลต่อค่านิยม ทัศนคติ ความรู้ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า "โครงสร้างของบุคลิกภาพขั้นพื้นฐาน" ของบุคคลแต่ละคน มากน้อยต่างกัน บางครั้งการอบรมในระดับครอบครัวอาจมีประสิทธิผลมากกว่าระดับเพื่อนฝูงและสถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย แต่บางครั้งการอบรมในระดับปลาย คือ การเรียนรู้ทางการเมือง โดยสถาบันทางการเมือง ก็อาจจะมีประสิทธิผลมากกว่า มีบ่อยครั้งที่ทัศนคติและค่านิยมในการเรียนรู้ขั้นต่าง ๆ ซัดกันจนเห็นได้ชัด เนื่องจากบุคคลเกิดวิกฤติการณ์ทางบุคลิกภาพ ซึ่งเกิดจากการได้รับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่ไม่เคยพบไม่เคยเห็นมาก่อน หรือเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันของเหตุการณ์ทางการเมืองทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ผลรวมของความไม่แน่ใจในบุคลิกภาพลักษณะของตน มักจะไม่ปรากฏให้เห็นชัดในวัฒนธรรมทางการเมืองระดับชาติ

นอกจากนั้นกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ยังเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือเป็นการถ่ายทอดพฤติกรรมทางการเมืองที่เกิดจากการเรียนรู้ทางการเมือง ซึ่งอัลมอนด์และเพาเวลล์ (Almond and Powell 1966 : 50) ได้แยกวัฒนธรรมทางการเมืองหรือพฤติกรรมทางการเมืองที่เกิดจากการเรียนรู้ทางการเมืองออกเป็นส่วน ๆ ให้ "เห็นได้ชัด" (subjective realm) 3 ส่วนดังนี้

1. ขั้นการรู้ (cognitive orientation) ได้แก่การรู้ถึงวัตถุประสงค์ทางการเมืองและความเชื่อทางการเมือง ไม่ว่าจะการรู้นั้นจะถูกหรือผิดก็ตาม

2. **ชั้นเกิดความรู้สึก (affective orientation)** ได้แก่ ความรู้สึกต่าง ๆ ที่มีต่อวัตถุหรือองค์การทางการเมืองทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกต่อส่วนรวม ความรู้สึกต่อคนแปลกหน้า ความรู้สึกไม่สนใจยศีต่อระบบหรือองค์การการเมืองนั้น ๆ เป็นเรื่องความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยต่อวัตถุหรือองค์การทางการเมืองทั้งหลาย

3. **ชั้นเกิดการประเมินค่า (evaluative orientation)** ได้แก่ ความคิดเห็นเชิงประเมินค่าต่าง ๆ ที่มีต่อวัตถุทางการเมือง ซึ่งโดยทั่ว ๆ ไปแล้วมักจะเป็นการเอาค่านิยมเข้าจับกับวัตถุทางการเมืองหรือเหตุการณ์ทางการเมืองใด ๆ

คนเราเรียนรู้ทางการเมืองได้ 2 ทาง (Dawson and Prewitt 1966: 63)

1. **การเรียนรู้โดยตรง (direct learning)** เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการสอนหรือจากการปลูกฝังลัทธิ (indoctrination) การเรียนรู้โดยตรงเกิดจากการตั้งใจสอน (intentional teaching) กล่าวคือ มีกำหนดระยะเวลาแน่นอน มีหลักสูตร มีวิธีการสอน มีการวางแผนดังกรณีของการฝึกอบรมเยาวชนในศูนย์เยาวชนที่จะทำการศึกษาในเรื่องนี้

2. **การเรียนรู้โดยอ้อม (indirect learning)** เป็นการเรียนรู้โดยไม่ตั้งใจ (unintentional learning) เช่น ได้รับความรู้จากกลุ่มเพื่อน สมาคม ครอบครัว โรงเรียน ฯลฯ และได้รับความรู้มาจากการพูดคุยกันระหว่างบุคคลในองค์กรเหล่านั้น ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมืองโดยอ้อม เพราะไม่มีการวางแผนหลักสูตร การสอน วิธีการสอน และไม่เป็นทางการ แต่ผลจากการพูดคุยกันดังกล่าวก็อาจก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นมาได้เช่นเดียวกัน

อัลมอนต์ (Almond 1960 : 28) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้โดยตรงกับการเรียนรู้โดยอ้อมว่ามีอิทธิพลแตกต่างกัน เขาสรุปว่า การเรียนรู้โดยอ้อมมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองมากกว่า โดยให้เหตุผลว่า เพราะการเรียนรู้โดยอ้อมมีองค์การถ่ายทอดการเรียนรู้หลายองค์กร องค์กรที่สำคัญ คือบ้าน บ้านเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ไม่เหมือนการเรียนรู้โดยตรง นอกจากการเรียนการสอนในชั้นเรียนหรือสถานศึกษา ซึ่งก็มีระยะเวลาจำกัดมาก และในสถานศึกษานั้นเองก็มีทั้งการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรง ได้แก่ วิชาที่บังคับตามหลักสูตร กับการเรียนรู้ทางการเมืองโดยอ้อม เป็นการเรียนรู้นอกชั้นเรียน เกิดจากความสัมพันธ์กันทางสังคม ได้มาโดยกิจกรรมพิเศษ การพูดคุย เช่น การมีสภานักเรียน

นักเรียนพูดคุยกับครูนอกเวลาเรียน กลุ่มเพื่อนวิพากษ์วิจารณ์เรื่องเกี่ยวกับการเมืองก็ก่อให้เกิดการเรียนรู้โดยอ้อมขึ้นได้ เป็นต้น

เฮสส์ และทอร์นี่ (Hess and Torney 1976 : 20-21) ได้แบ่งการเรียนรู้ทางการเมืองโดยอ้อมออกเป็น 3 แบบ คือ

1. แบบการถ่ายทอดการเรียนรู้ระหว่างบุคคล (interpersonal transfer-model) เช่น ในกลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ ฯลฯ เป็นการสะสมความรู้เบื้องต้นจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยเรียนรู้จากบ้านและโรงเรียนเป็นสิ่งสำคัญ เป็นการเรียนรู้แบบของอำนาจเรียนรู้ ว่านายกรัฐมนตรีนี้อำนาจคุมหัวประเทศคล้ายกับที่บ้านมีพ่อคุมอำนาจหัวบ้าน ในขั้นนี้ เป็นเรื่องของความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบต่อกฎหมาย หรือระเบียบ หรือระบบการเมือง รวมทั้งเป็นขั้นการสร้างพื้นฐานความรู้ในเรื่องการปกครองด้วย

2. แบบการเอาเยี่ยงอย่างหรือการเลียนแบบ (identification model) เป็นแบบที่เด็กเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลอื่นที่เด็กสนใจ เช่น ญาติ ครู แต่เมื่อเป็นผู้ใหญ่ขึ้น อัตราการเลียนแบบจะลดลง การเรียนรู้ทางการเมืองโดยอ้อม ในขั้นนี้เป็นการเรียนรู้ทัศนคติ เช่น เด็กจะมีทัศนคติที่ดีต่อพรรคการเมืองที่ครูหรือญาติชอบ เด็กเริ่มเข้าใจความสำคัญของพรรคการเมือง ทั้งนี้เป็นเพราะเด็กหันมาทัศนคติจากบุคคลที่เด็กชอบหรือเด็กใกล้ชิด

3. ขั้นการพัฒนาความคิดแบบรวมยอด (cognitive development model) เป็นแบบที่เด็กมีความคิดรวบยอด สามารถแยกแยะความแตกต่าง จัดหมวดหมู่ มีความเข้าใจ เพราะเด็กเริ่มมีวุฒิภาวะแล้ว พร้อมทั้งจะเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรมทางการเมืองได้

ในลักษณะเดียวกัน ดอว์สัน และพรีวิทท์ (Dawson and Prewitt 1969 : 73-80) ได้แบ่งการเรียนรู้โดยตรงออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นการเลียนแบบ (imitation) เป็นขั้นการรับเอาสิ่งต่าง ๆ มายึดถือเป็นของตน เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยม ความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม ทักษะ ตลอดจนความคาดหวังต่าง ๆ โดยเด็กจะเลียนแบบรับเอาจากบุคคลใกล้ชิด เช่น ญาติและครู เป็นการรับเอามายึดถือทั้งการเลียนแบบในทางบวกและทางลบ

2. ขั้นการเรียนรู้ที่คาดการณ์ล่วงหน้า (anticipatory socialization) เป็นขั้นการเรียนรู้ทางการเมืองที่สูงขึ้นกว่าขั้นเลียนแบบ เป็นการเรียนรู้คาดการณ์ล่วงหน้า

ต้องการเลื่อนชั้นในสังคมให้สูงขึ้น ต้องการมีวิชาชีพติดตัว เช่น การเรียนรู้งานที่จะก้าวหน้าได้เป็นใหญ่เป็นโตในอนาคต ผู้เรียนจะเริ่มเข้าทำกิจกรรมในสถานศึกษาเพื่อหาโอกาสเลือกงานได้ง่าย และดี เป็นการเรียนรู้ถึงนิกการเมืองที่ดี บทบาทของประชาชนหรือพลเมืองดี เด็กจะเริ่มสนใจเรื่องกิจการบ้านเมือง โดยพยายามอ่านเพื่อหาความรู้จากหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

3. **ขั้นการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรง (political education)** เป็นการสอนการเมืองโดยตรงจากครอบครัว โรงเรียน องค์การการปกครองทางการเมือง ฯลฯ เป็นการเรียนรู้จากตัวผู้สอน (socializer) มากกว่าจะเป็นการเรียนรู้เอง เป็นขั้นการสอนค่านิยม ทัศนคติ และพฤติกรรมเกี่ยวกับหน้าที่ทางการเมือง สิทธิในทางการเมือง การเคารพกฎหมาย การเสียภาษี การเป็นทหาร การเรียนรู้ในขั้นนี้เกิดจากการสอนโดยตรง มีหลักสูตรแน่นอน

4. **ขั้นการมีประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรง (political experiences)** เป็นขั้นการมีประสบการณ์ทางการเมืองด้วยตนเองโดยตรง โดยการสังเกตการณ์ เป็นขั้นที่คนจะตัดสินใจเข้าร่วมแก้ปัญหาในทางการเมือง และเข้าทำการปฏิบัติการทางการเมือง ขั้นนี้บุคคลจะต้องเรียนรู้วิธีประนีประนอม ขั้นนี้เป็นการยอมรับว่าการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

เลน (Lane 1972 : 63) ได้รวมผลจากการศึกษาถึงการที่สถานศึกษาต่าง ๆ ได้ถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติให้แก่นักเรียนนักศึกษาในสหรัฐอเมริกาที่สำคัญ ๆ พบว่า

ก. คนที่มีการศึกษาสูงมักจะรู้ความเป็นไป หรือข่าวคราวความเคลื่อนไหวทางการเมืองดีกว่าคนที่มีการศึกษาดำ

ข. เด็กอาจจะเปลี่ยนพรรคการเมืองที่เคยนิยมได้ เช่น เด็กมาจากครอบครัวที่พ่อแม่นิยมพรรครีพับลิกัน ก็จะนิยมพรรคการเมืองนี้ไปด้วย แต่ถ้าเด็กไปอยู่ในโรงเรียนที่เด็กส่วนใหญ่นิยมพรรคเดโมแครต ก็มีแนวโน้มนิยมพรรคเดโมแครตไปด้วย

ค. ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้น โดยเฉพาะผู้เข้ามหาวิทยาลัย มีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูง เช่น ไปเลือกตั้ง ช่วยผู้สมัครบางคนหาเสียงเลือกตั้งหรือเข้าร่วมโดยวิธีอื่น ๆ

ง. มีลักษณะยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป จากการพิจารณาความหมาย ขั้นตอน การเรียนรู้ ตลอดจนประ
 เภทหรือลักษณะของการเรียนรู้ทางการเมืองจากนักวิชาการ ทั้งที่เป็นคนไทย และ ชาว
 ต่างประเทศแล้ว สามารถนำมาเป็นแนวทางในการมองสังคมไทยได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ
 การที่วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยจะเป็นอย่างไรนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับการเรียนรู้
 ทางการเมือง ซึ่งจะต้องมีขั้นตอนเป็นกระบวนการ เริ่มตั้งแต่ระยะเริ่มต้นในครอบครัว
 และต่อเนื่องมาในสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันศาสนา โรงเรียน กลุ่มทำงาน สมาคมอาสา
 สมัค สโมสร สื่อสารมวลชน พรรคการเมือง หรือสถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล ดังนั้นในการที่เรา
 จะหวังสร้างประชาธิปไตยให้ เกิดกับระบอบการปกครองของคนไทยนั้น ขั้นแรก เราต้องมี
 การปรับเปลี่ยนลักษณะบางประการของสังคมไทย (พลศักดิ์ จิโรทศิริ 2524 : 43) ต่อ
 จากนั้นประชาชนก็จะค่อย ๆ เรียนรู้การมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยไปเอง ซึ่งจะนำไปสู่
 การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย อันจะมีผลต่อการปกครองในระบอบ
 ประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก ซึ่งจากหลักฐานการวิจัยหลายฉบับได้ค้นพบว่า การศึกษาเป็น
 ตัวแปรที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลง ในทัศนคติทางการเมืองของทั้ง เยาวชนและประชาชนทั่ว
 ไป แต่การศึกษาในที่นี้จะต้อง อธิบายต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วย ในกรณีนี้ผู้
 วิจัยเชื่อว่า เยาวชนตำบล (ศตย.) ซึ่งเป็นสถาบันหรือองค์กรกลางของเยาวชนในตำบล ที่
 ทำหน้าที่ฝึกอบรมให้เยาวชนเข้าใจ เรียนรู้ และสนับสนุนการปกครองในระบอบประชา
 ธิปไตย และเป็นศูนย์กลางการประสานงานเพื่อพัฒนาเยาวชนของทุกหน่วยงานของรัฐบาล
 และเอกชนที่เข้ามามีบทบาทในตำบลนั้น น่าจะเป็นตัวทำลายล้างสภาพเดิมของเยาวชน
 และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคม ตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบล
 ได้ จึงมีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง อันรวมไปถึงการ
 ปลุกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองด้วย อย่างไรก็ตาม ยังเป็นที่น่าสงสัยว่า ศูนย์ดังกล่าว
 มีศักยภาพในการเป็นตัวการ (agent) ของการถ่ายทอดคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่
 เยาวชนอย่างมีนัยสำคัญเพียงใด การเรียนรู้ดังกล่าวนี้มีทั้งด้านการเกิดความรู้ (cogni-
 tion) และรวมไปถึงการปรับเปลี่ยนความรู้สึก (affection) มานิยมชมชอบในคุณ
 ลักษณะของประชาธิปไตยด้วยหรือไม่ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญของการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการเรียนรู้ทางการเมืองดังกล่าว มีการศึกษาที่สำคัญอยู่หลายเรื่อง ซึ่งสมควรนำมาเสนอไว้เป็นแนวทางในการออกแบบวิจัยโดยสังเขปดังต่อไปนี้

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมืองในประเทศไทย

จากการศึกษาของสุจิต บุญบงการ (2514 : 1-31) พบว่า สถานศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ บุคลิกภาพของผู้ที่เข้ามาศึกษาและก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองที่แตกต่างไปจากบุคคลที่มีการศึกษาคำ โดยตั้งสมมุติฐานว่า ผู้ที่มีการศึกษาสูงย่อมจะมีความสนใจทางการเมืองและมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาคำ ในการวิจัยเรื่องนี้ สุจิต บุญบงการ ได้สอบถามนิสิตนักศึกษาปีสุดท้าย ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 372 คน ผลการวิจัย พบว่า ผู้ที่เรียน รัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ ติดตามกิจการบ้านเมืองประมาณร้อยละ 60 ของนิสิตนักศึกษาที่เรียนทั้งสองด้านนี้ประมาณร้อยละ 4.2 ของนิสิตนักศึกษาทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ ไม่เคยพูดคุยเรื่องการเมือง และพบว่านิสิตนักศึกษาทั้งสองด้านนี้มีความสนใจทางการเมืองมากกว่าผู้ที่เรียนทางด้านวิทยาศาสตร์หรือด้านเทคนิค ส่วนนักศึกษาทั่วไปประมาณร้อยละ 75 จะมีส่วนร่วมทางการเมืองและนักศึกษาส่วนใหญ่ไม่พอใจระบบการเมืองและการดำเนินงานของรัฐบาล ตลอดจนไม่พอใจในตัวผู้นำทางการเมือง

ส่วนบรรพต วีระชัย และสุชิน ต้นศิกุล (2518 : 102-103) พบว่า เยาวชนไทยรู้สึกไม่ชอบประเทศคอมมิวนิสต์หรือผู้ก่อการร้ายในอัตราสูงมาก แค่ในปี พ.ศ. 2507-2508 โดแนล โอ. โควกิล (Donald O. Cowgill) ทำการศึกษาจิตวิทยาสังคม โดยใช้มาตรวัดของโบการ์ดัส (Bogardus) วิเคราะห์ระยะห่างทางสังคม หมายถึงการรังเกียจ หรือความรู้สึกไม่ยากใกล้ชิด โควกิล พบว่า เยาวชนไทยเป็นปฏิปักษ์ต่อเขมร รัสเซีย และยิวมากกว่าประเทศอื่น ๆ

ทินพันธุ์ นาคะตะ (Thinapan Nakata 1975 : 248-262) ได้ทำการวิจัยในทำนองเดียวกันเกี่ยวกับทัศนคติของนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย 6 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า โรงเรียนนายเรือ และโรงเรียนนายเรืออากาศ จากการศึกษา พบว่านักศึกษาไทยมีทัศนคติทางการเมืองที่ขัดกันอยู่ในตัวเอง คือมีทัศนคติที่เป็นปัจเจก แต่อ่านวยต่อ

ประชาธิปไตย แต่อีกด้านหนึ่งมีลักษณะต่อต้านประชาธิปไตย และนักศึกษายิ่งศึกษาสูงมากขึ้นเท่าใดยิ่งมีลักษณะอำนาจนิยมมากขึ้นเท่านั้น นักศึกษาทางวิทยาศาสตร์มีทัศนคติที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุด ในขณะที่นักศึกษาในโรงเรียนทหารมีแนวโน้มไปในทางอำนาจนิยม ส่วนนักศึกษาสังคมศาสตร์อยู่ระหว่างกลางแนวคิดทั้งสองนี้ ที่เป็นเช่นนี้ ทินพันธุ์ นาคะตะ มีความเห็นว่า การที่นักศึกษาทางสังคมศาสตร์มีลักษณะอนุรักษ์ เพราะการศึกษาในมหาวิทยาลัย เตรียมคนเข้ารับราชการ และทำให้ นักศึกษารู้สึกว่าสิ่งที่เป็นอุดมคติทางการเมืองกับสภาพความเป็นจริงนั้นเป็นคนละอย่าง ส่วนการที่นักศึกษาทางวิทยาศาสตร์มีทัศนคติเป็นประชาธิปไตยมากกว่านั้น อาจเป็นเพราะว่าเขาเหล่านั้นไม่ได้ออกไปรับราชการ ดังนั้นจึงมีอคติต่อการเมืองน้อยกว่า และนักศึกษาในโรงเรียนทหารมีลักษณะอำนาจนิยมเป็นเพราะหลักสูตร ระเบียบวินัย การอบรมสั่งสอนในโรงเรียนทหาร มีอิทธิพลต่อทัศนคติแบบอำนาจนิยมอย่างยิ่ง

ทินพันธุ์ นาคะตะ (Thinapan Nakata 1975 : 279-290) สรุปว่า ลักษณะขัดแย้งระหว่างอำนาจนิยมและประชาธิปไตย เป็นลักษณะร่วมของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ทุกสังคมถ้าระบบการเมืองไทยจะมั่นคง มีประสิทธิภาพ ผู้นำในอนาคตจะต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติแบบดั้งเดิมที่ไม่เอื้ออำนาจต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้มีทัศนคติที่เอื้ออำนาจต่อประชาธิปไตยให้ได้

หาญ อ้นวงศ์ (2511 : ข) ศึกษาวิจัยเรื่อง "ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยของนักศึกษาผู้ใหญ่ระดับ 4 ในจังหวัดพระนคร ปีการศึกษา 2511" โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ พบว่า นักศึกษาส่วนมากมีความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยจากการเรียนในห้องเรียนทั้งในด้านการปกครองและการดำเนินชีวิตอย่างประชาธิปไตยมากที่สุด

การวิจัยเกี่ยวกับทางด้านทัศนคติต่อการเมืองในระบบประชาธิปไตย อุเทน ปัญญา (2513 : ค) หากการศึกษา "นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยต่อการเมืองระบอบประชาธิปไตย 2513" โภศล ธรรมชาติ (2519 : 45) ศึกษาวิจัย "นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 อาชีวศึกษาเขตการศึกษาที่ 2" เรวัตร แซ่ฮ่วย (2519 : 40) ศึกษาวิจัย "นักศึกษาประกาศนียบัตรวิสาการศึกษาศึกษาในวิทยาลัยครูภาคใต้" และ ชนะ นิลรัตน์ (2519 : 40)

ศึกษาวิจัย "นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของเขตการศึกษาที่ 3" ผลการวิจัยทัศนคติของนักเรียน นิสิต นักศึกษาเหล่านี้พบว่าไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ส่วนการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนทหาร และนายทหารนักเรียนของ 3 เหล่าทัพ คือ กองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยดังนี้ สุรพาสน์ ทัทภมมาน (2519 : ค) ทำการศึกษาเฉพาะทัศนคติของนายทหารชั้นนายพันทั้ง 3 เหล่าทัพ จำนวน 1,062 คน และทรศณีย์ ปัจจุสานนท์(2519 : ค) ศึกษาทัศนคติและการเรียนรู้ทางการเมืองของนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จำนวน 400 คน และการวิจัยของบุญชาติ พรหมพูล (2520 : ข) ต่อนักเรียนนายเรืออากาศไทย ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มบุคคลที่ศึกษาหรือนายทหารนักเรียนนายทหารเหล่านั้นมีลักษณะที่เป็น ผลัดการทั้งสิ้น

วีระวรรณ พิบูลย์ (2518 : ง) วิจัยในหัวข้อเรื่อง "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น" พบว่า เพศและประเภทของโรงเรียน ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบอบประชาธิปไตยที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ

ประวิทย์ อรรถวิเวก (2518 : ค) ทำการวิจัยเรื่อง "มโนทัศน์เกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในกรุงเทพมหานคร" พบว่า ประเภทของโรงเรียน เพศ การศึกษาของบิดา อาชีพของมารดา มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระบอบประชาธิปไตย และการศึกษาของมารดา รายได้ของมารดาและอาชีพของบิดาไม่มีความสัมพันธ์กับมโนทัศน์กับประชาธิปไตยของเด็ก

สุวรรณณี กุลวิจิตรรังสี (2520 : ข) ศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสำนึกต่อชาติของนักเรียนโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์" ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความสำนึกต่อชาติในระดับสูง นักเรียนที่มีระดับชั้นเรียนสูงกว่า มีความสำนึกต่อชาติไม่สูงกว่านักเรียนในระดับชั้นต่ำกว่า นักเรียนชายมีความสำนึกต่อชาติไม่สูงกว่านักเรียนหญิง นักเรียนที่มีความสำนึกต่อสัญลักษณ์ของชาติ ความเป็นชาติ พระมหากษัตริย์ ศาสนา และวัฒนธรรมสูงกว่า ความสำนึกด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง และนักเรียนมีความสำนึกต่อศาสนาต่ำกว่า ความสำนึกต่อชาติและพระมหากษัตริย์

สุภาพร วิไลพันธ์ (2520 : จ) ความคิดเห็นทางการเมืองของนักเรียนไทย
เชื้อสายจีนที่เรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลของการวิจัยพบว่า นักเรียนไทยเชื้อสายจีน
ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นทางการเมืองอยู่ในกลุ่มอนุรักษนิยม ระดับการศึกษาของบิดามารดา
ไม่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นทางการเมืองของนักเรียนไทยเชื้อสายจีน อาชีพของ
มารดาก็ไม่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นทางการเมือง การเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอนของบิดา
มารดามีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นทางการเมือง ความแตกต่างระหว่างเพศไม่มีความ
สัมพันธ์กับความคิดเห็นทางการเมือง นักเรียนทั้งที่เคยเรียนภาษาจีนและไม่เคยเรียนภาษา
จีน มีความเห็นทางการเมืองไม่แตกต่างกัน เป็นต้น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมืองในต่างประเทศ

การเรียนรู้ทางการเมืองในวัยเด็ก เด็กสามารถเข้าใจและเรียนรู้ลักษณะบาง
อย่างเกี่ยวกับความรู้ ความเชื่อ ทัศนคติ วิถีชีวิต และระบบการเมืองนับตั้งแต่พื้นฐานง่าย
เช่น ธงชาติ สถานที่สำคัญในทางการเมือง ประวัติศาสตร์ การเมือง วีรบุรุษสำคัญ และ
เหตุการณ์ที่ยิ่งใหญ่ของประเทศในประวัติศาสตร์ในอีกระดับหนึ่ง

เมื่อเด็กมีความสนใจทางการเมืองมากขึ้น มีความรู้สึกไว้วางใจในระบบการ
เมือง มีทัศนคติที่ดีต่อการเมือง การสนับสนุนสถาบันตลอดจนนโยบายทางการเมือง จะช่วย
สร้างและขัดเกลาเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองในระยะต่อมา

การเรียนรู้เกี่ยวกับการปกครองในวัยเด็กจะมีผลต่อการเรียนรู้ระบบการเมือง
เช่น ผลงานวิจัยของกรีนสไตน์ (Greenstein 1969 : 934-948) พบว่าเด็กอเมริกัน
มักจะเรียนรู้เกี่ยวกับตัวนักการเมืองมากกว่านโยบายของนักการเมือง โดยปกตินี้เด็กสนใจ
ในบุคลิกภาพมากกว่าหลักการหรืออุดมการณ์ทางการเมือง อีสตัน และเดนนิส (Easton
and Dennis 1969 : 40-57) หากการศึกษาวิจัยได้ผลคล้ายกัน เด็กจะให้ความสำคัญต่อ
ผู้นำทางการเมืองของประเทศ เช่นเดียวกับให้ความสำคัญต่อพ่อ

จากการศึกษาของ เฮสส์ และทอร์นีย์ (Hess and Torney 1967 : 38)
พบว่า เด็กให้ความสำคัญต่อผู้นำทางการเมืองเนื่องจากผู้นำสามารถให้ความช่วยเหลือเขา
เมื่อเขาต้องการ กรีนสไตน์ พบว่า เด็กอเมริกันมองนักการเมืองในทางบวก ก็มีภาพพจน์
ที่ดีต่อนักการเมือง เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ คือการให้บริการแก่เด็ก เช่น นายก
เทศมนตรีให้บริการแก่คน ไม่ว่าจะเป็นส่วนสาธารณะ ชิงช้า โรงเรียน ฯลฯ นอกจากนี้

เด็กยังมีภาพพจน์ทางด้านคุณธรรม เช่น ประธานาธิบดีทำงานดีมีประโยชน์ ประธานาธิบดีมีสัมพันธไมตรีกับประเทศที่ดีทั้งหลาย เป็นต้น

ในส่วนที่เป็นความดีโดยทั่วไป ได้แก่ ความรู้สึกที่ดีทางการเมือง มีเมตตากรุณา เช่น ประธานาธิบดีให้เสรีภาพแก่พวกเขา ประธานาธิบดีติดต่อกับต่างประเทศและปกป้องประเทศ เป็นต้น เมื่อเด็กเจริญวัยขึ้น จะให้ความสำคัญต่อสถาบันกฎหมาย อำนาจหน้าที่มากกว่าการให้ความสำคัญต่อผู้นำการเมือง ทั้งนี้ กรีนสไตน์ เฮสส์ และฮอร์นีย์ วิเคราะห์ในเชิงจิตวิทยา ว่าเนื่องจากเด็กมีความรู้จำกัดในเชิงรัฐศาสตร์ เด็กจะยอมรับแนวความคิดบางประการในขั้นพื้นฐาน เกี่ยวกับระบบการเมืองเป็นสำคัญ ความรู้สึกต่อความชอบธรรมของอำนาจในทางการเมืองจะเกิดขึ้นในวัยผู้ใหญ่ อันเป็นการยอมรับระบบการเมืองนั่นเอง

นอกจากกรณีที่เด็กชาวอเมริกันให้ความสำคัญต่อผู้นำประเทศแล้ว ในบางสังคมกลับพบว่า แนวความคิดของเด็กในสังคมหนึ่งแตกต่างไปจากอีกสังคมหนึ่ง เช่น แพมเมต (Pammett 1971 : 132-141) พบว่า เด็กในแคนาดา และในออสเตรเลีย ให้ความสำคัญต่อรัฐสภา มากกว่าตัวนายกรัฐมนตรี เช่นเดียวกับที่ รีดดิ้ง (Reeding 1968 : 352-381) พบว่า เด็กในโคลัมเบียให้ความสำคัญต่อรัฐสภาและสถาบันตุลาการมากกว่าประธานาธิบดี

เลน (Lane 1972 : 63) ทำการวิจัย พบว่า พ่อแม่อาจจะถ่ายทอดความเชื่อทางการเมืองให้ลูกได้ 3 วิธีใหญ่ ๆ คือ

1. พ่อสอนความรู้ ความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมทางการเมืองให้ลูกโดยตรง เช่น สอนว่าระบอบประชาธิปไตยดีหรือไม่ดี ใครเคยเป็นผู้นำประเทศบ้าง นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันคือใคร

2. ลูกอาศัยอยู่กับพ่อแม่ เพราะฉะนั้น เขาจะมีสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับพ่อแม่ ซึ่งมีโอกาสที่ทำให้เป็นคนที่มีลักษณะนิสัยคล้าย ๆ กัน พ่อแม่ สิ่งแวดล้อมอาจหมายถึงเชื้อชาติของกลุ่มบุคคลที่เป็นเพื่อนบ้าน เช่น นิโกร ก็มักจะอยู่รวม ๆ กัน หรือฐานะของพ่อแม่หมายความว่า เพื่อนบ้านก็ต้องมีฐานะคล้าย ๆ กัน เช่น คนรวย คนฐานะปานกลางหรือคนจน สิ่งแวดล้อมยังรวมหมายถึงชุมชนหรือที่ตั้งของชุมชน เช่น อยู่ในจังหวัดลำพูน ตอนเหนือของประเทศไทย ถ้าพ่อแม่อยู่ที่นั่นลูกก็จะเกิดที่นั่น และต้องอยู่ที่นั่นอย่างน้อยระยะหนึ่ง

3. วิธีการที่พ่อวางตัวในสายตาของลูก หรือวิธีการที่พ่ออบรมลูก สร้างบุคลิกภาพบางอย่างให้แก่ลูก ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของลูกโดยทางอ้อมอย่างเช่นบุคลิกภาพเผด็จการ เป็นต้น

ในสหรัฐอเมริกา เด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่นิยมในพรรคใดพรรคหนึ่ง เช่น พรรคเดโมแครต ก็มีแนวโน้มที่ว่าลูกจะนิยมพรรคนั้นไปด้วย

ถ้าจะเปรียบสังคมที่แตกต่างกันก็เช่นคนอเมริกันนั้นจะถูกอบรมให้รักชาติ และภูมิใจในรัฐบาลและนักการเมืองของตน คนฝรั่งเศสก็จะถูกอบรมให้รักชาติเหมือนกัน แต่จะมีลักษณะต่อต้านรัฐบาล คิดว่ารัฐบาลไม่ยุติธรรม ไม่ซื่อสัตย์ คือเป็นคนรักชาติเหมือนกัน แต่ไม่ค่อยไว้วางใจรัฐบาลและนักการเมืองเหมือนคนอเมริกัน

สรุป

จากแนวความคิดและผลงานที่เกี่ยวข้องดังกล่าว สามารถที่จะนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่อง ผลของการเรียนรู้ทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยของเยาวชนที่ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เยาวชนตำบลได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายของวัฒนธรรมทางการเมือง คือ ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ปทัสถานในการปฏิบัติของบุคคลต่อระบบการเมือง บทบาททางการเมืองและส่วนอื่น ๆ ของระบบการเมืองในฐานะที่ตนเป็นสมาชิกร่วมอยู่ด้วย การเรียนรู้ทางการเมืองจะเป็นตัวชี้หรือเครื่องวัดวัฒนธรรมทางการเมืองของเยาวชนได้ว่าเป็นไปในลักษณะหรือรูปแบบใด มีความโน้มเอียงไปในลักษณะประชาธิปไตยหรือในลักษณะเผด็จการ เป็นต้น

นอกจากนี้ การศึกษาเรื่องการเรียนรู้ระบบประชาธิปไตย ในส่วนของการรู้ (cognition) จะศึกษาถึงการเรียนรู้ ความหมาย หรือค่านิยมของประชาธิปไตย และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยจะเน้นให้นักการศึกษาด้านความรู้ในระบบประชาธิปไตยทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ด้านรูปแบบการปกครอง และด้านวิถีชีวิตและความโน้มเอียงของทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการยอมรับ ด้านสำนึกศีลธรรม และด้านปัญญาธรรม

การที่เยาวชนในแต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองในลักษณะใดนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองหรือถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองโดย

ที่การเรียนรู้ทางการเมืองนั้นจะต้องมีขั้นตอน เป็นกระบวนการ และเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องกัน ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยไม่ขาดตอน การเรียนรู้ทางการเมืองส่วนหนึ่งจะเป็นเรื่องของระบบการศึกษา บุคคลจะมีทัศนคติ ค่านิยม และมีบุคลิกภาพเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับนโยบายทางการศึกษาว่ามีอยู่อย่างไร (Apter 1965 : 145) เพราะฉะนั้น ถ้านโยบายการศึกษามุ่งไปทางใด การเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคลก็จะมุ่งไปทางนั้นด้วย ดังนั้นการที่จะให้เยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของประเทศชาติต่อไปในวันข้างหน้า มีแนวความคิด ทัศนคติ และค่านิยมที่เป็นประชาธิปไตยแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการปลูกฝังโดยการถ่ายทอดการเรียนรู้ทางการเมืองในระบบอบประชาธิปไตยดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อเยาวชนซึ่งพ้นการศึกษาภาคบังคับแล้ว และไม่ได้เรียนต่อ ซึ่งมีอยู่ถึง 11 ล้านคน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2525: 352) ให้มีความรู้เกี่ยวกับระบบประชาธิปไตย และสนับสนุนการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในระบบอบประชาธิปไตย ขึ้นมานั่นเอง ดังนั้นเพื่อเป็นการยืนยันในวัตถุประสงค์ดังกล่าวว่าเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาการเรียนรู้ในระบบอบประชาธิปไตยของเยาวชน โดยใช้แนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นเป็นประทีปนำทางเป็นฐานรองรับในการศึกษาวิจัยครั้งนี้.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย